

VILNIUS UNIVERSITY
LITHUANIAN CENTRE FOR SOCIAL RESEARCH

Jurga Mataitytė-Diržienė

**REPRESENTATION OF PEOPLE WITH MENTAL DISORDERS
IN THE LITHUANIAN MEDIA**

Summary of doctoral dissertation

Social sciences, sociology (05 S)

Vilnius, 2011

Dissertation prepared at Vilnius University, 2005 – 2011.

Dissertation supervisor:

Prof. dr. Laimutė Žalimienė (Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05S)

Dissertation consultant:

Doc. dr. Arūnas Germanavičius (Vilnius University, Biomedical sciences, Medicine – 07B)

The dissertation will be defended at the united Council of Sociology Science of Vilnius University and Lithuanian Centre for Social Research:

Chairman:

Prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Lithuanian Centre for Social Research, Social sciences, Sociology – 05S)

Members:

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė (Vytautas Magnus University, Social sciences, Educology – 07S)

Doc. dr. Rūta Brazienė (Kaunas University of Technology, Social sciences, Sociology – 05S)

Doc. dr. Dainius Pūras (Vilnius University, Biomedical sciences, Medicine – 07B)

Doc. dr. Daiva Skučienė (Vilnius University, Social sciences, Sociology – 05S)

Opponents:

Prof. dr. Albinas Bagdonas (Vilnius University, Social sciences, Psychology – 06S)

Doc. dr. Rasa Naujanienė (Vytautas Magnus University, Social sciences, Sociology – 05S)

The public defense of the dissertation will be held at 3 p.m. on 8th of April 2011 at the public session of Social Sciences Council in the conference hall (room No 201) of the Faculty of Philosophy of Vilnius University.

Address: Universiteto st. 9/1, 01513, Vilnius, Lithuania.

Tel.: +370 5 2667606, Fax. +370 5 2667600, e-mail: fsf@fsf.vu.lt.

Summary of the dissertation was submitted on 8th of March 2011.

Dissertation is available at the libraries of Vilnius University and Lithuanian Centre for Social Research.

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Jurga Mataitytė-Diržienė

**SUTRIKUSIOS PSICHIKOS ASMENŲ VAIZDAVIMAS LIETUVOS
ŽINIASKLAIDOJE**

Daktaro disertacijos santrauka

Socialiniai mokslai, sociologija (05 S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2005 – 2011 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Laimutė Žalimienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Konsultantas:

Doc. dr. Arūnas Germanavičius (Vilniaus universitetas, biomedicinos mokslai, medicina – 07B)

Disertacija ginama jungtinės Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro sociologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas

Prof. habil. dr. Arvydas Virgilijus Matulionis (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Nariai:

Prof. dr. Nijolė Petronėlė Večkienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07S)

Doc. dr. Rūta Brazienė (Kauno technologijos universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Doc. dr. Dainius Pūras (Vilniaus universitetas, biomedicinos mokslai, medicina – 07B)

Doc. dr. Daiva Skučienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Oponentai:

Prof. dr. Albinas Bagdonas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06S)

Doc. dr. Rasa Naujanienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05S)

Disertacija bus ginama viešame Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro sociologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2011 m. balandžio 08 d. 15 val. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto konferencijų salėje (201 a).

Adresas: Universiteto g. 9/1, 01513, Vilnius, Lietuva

Tel.: +370 5 2667606, fax. +370 5 2667600, el. paštas fsf@fsf.vu.lt.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2011 m. kovo mėn. 8 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto ir Lietuvos socialinių tyrimų centro bibliotekose.

Acknowledgements

First of all I would like to thank my husband Ričardas Diržys for support and encouragement during all the stages of dissertation preparation.

I would like to thank my supervisor prof. Laimutė Žalimienė for guidance, advice and thorough help in preparing doctoral thesis. I would also like to thank prof. Albinas Bagdonas, doc. Violeta Gevorgienė, doc. Rūta Žiliukaitė for comments and guidelines in developing the text of dissertation.

My sincere gratitude to dr. Eglė Šumskienė for encouragement and immense help in developing, clarifying and implementing the idea of the dissertation and investigation.

My special thanks to dr. Karin Ljuslinder from Umea University and dr. Lisbeth Morlandstø from Bodo University college for collaboration and advice in developing media research instrument.

And I would like to thank prof. Romas Lazutka and doc. Kęstutis Dubnikas for constant encouragement and support during period of doctoral studies.

INTRODUCTION

Problem and relevance of the study

The modern world is impossible to know directly during direct interaction therefore knowing many occurrences and phenomena is symbolic and done with the help of mediators. One of the most frequent such mediators is the media – television, newspapers, the radio, the Internet and other mass media. What information and what images the media presents to its audiences exert a great influence on the way the occurrences and phenomena of real life are perceived and interpreted and on society's attitude towards them.

“A man injured 13 people in Ibiza. ...The reason why he attacked people is unknown; he is thought to be mentally ill”. (www.delfi.lt, 23 February 2011). Information of similar nature can be constantly found in Lithuanian media. When taking interest in the news, reading newspapers or the Internet news websites, watching news on television one can easily form the opinion that incomprehensible crimes that cannot be explained by the “common sense” are perhaps the most frequent theme within the context of which people with mental disorders are mentioned. The question arises to what extent such reality created by the media corresponds to the social reality and what influence it has on a full-fledged participation of people with mental disorders in society.

The media does not only fulfill the informational function by providing society with the news about the acts of people with mental disorders. In providing information it influences what people think and the way they think about people with mental disorders – contributes to forming society's attitudes towards them. According to the data of investigations, the media is the major source of information about this group of people to the greatest part of society (Wahl 2003, Phillo 1996). The influence it exerts is not limited to a micro level – to the influence on specific people and their relations with people with mental disorders, it exerts influence on a macro level too – on the legal regulation and policy of this sphere, the structure of mental health system and general inclusion of such people into society (McDaid 2008).

According to the assessment made by the human rights and mental health specialists, inclusion of people with mental disorders into society is very slow (Human Rights Monitoring Institute et al. 2005). One of the factors restricting inclusion of people

with mental disorders is their discrimination in society. Data of the surveys of Lithuania's population constantly confirm a very high level of discrimination of people with mental disorders¹: in 2006, 2008 people with mental disorders took the first place on the list of the most discriminated groups, and in 2010 they were in the second place after elderly people. Manifestations of discrimination in society show that one must look for reasons of absence of inclusion or slow inclusion not in the "subjects" themselves – people with mental disorders because specialists who provide services of this sphere, as well as measures encouraging inclusion, do exist (though one can question their nature and effectiveness). One must look for reasons of inclusion that does not take place outside this group, i.e. in society itself.

Why is society so unwilling to accept "different" people into it? Perhaps the most important reason for discriminating people with mental disorders and the greatest obstacles to their inclusion into society are negative attitudes and the stigma on which social conception of these people is based rather than the mental disorder itself or the behaviour of an individual with a mental disorder. Negative attitudes to people with mental disorders arising from erroneous social conceptions and stigmas are identified as one of the greatest social problems of mental health (Corrigan and Penn, 1999).

The objective of the work:

To analyse images of people with mental disorders presented in Lithuanian daily newspapers and on the Internet news websites and reflections of these images in public opinion.

Goals of the work:

1. To discuss theoretical assumptions of social construction of mental disorders and the stigma as a part of such constructs.
2. To discuss the impact of the media on the process of creating social constructs.
3. To analyse images of people with mental disorders created in Lithuanian daily newspapers and on the Internet news websites and their reflections in society.

¹ Data of the survey of Lithuania's population conducted by the Market and Opinion Research Centre Vilnius in November 2010 commissioned by the Human Rights Monitoring Institute:
http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20DOKAI/Vilnius_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf

4. To reveal how people with mental disorders assess constructs of their group being created by the media and their impact on their daily life.

Theses to be defended in the dissertation:

1. The theory of social constructionism provides the possibility to analyse mental disorders as complex social phenomena whose definitions and conceptions, alongside biological reality, are conditioned to a great extent by other (cultural, historical, ethnic, political, professional and social, etc.) factors.

2. Lithuania's mass media tends to create images of the people with mental disorders at the smallest possible expense by making use of latent patterns of the conception of this group that support stigmatisation and which, in its turn, society most often notices in the contents of the media.

3. Because the relationship with people with mental disorders is non-personalised and this group society most often knows through the mass media only, Lithuanian public opinion about this group is negative.

4. People with mental disorders notice and assess the impact of the mass media on the formation of public opinion about them is the negative, however, because of the stigma they are not inclined to defend their interests by themselves.

Dissertation topic in Lithuania and foreign research

The theme of representing mental disorders and people suffering from them in the media has been investigated in the world for some time already; however, the number of studies dealing with this sphere is rather small in Lithuania. During the past decades, a great contribution to investigating this sphere has been made by Otto Wahl in the United States of America, scientists of Glasgow Media Group at Glasgow University, in the United Kingdom and others: John Coverdale, Raymond Nairn and Donna Claasen in New Zealand; Gail Auslander and Nora Gold in Canada and Israel; Dara Roth Edney in Canada and other researchers in Germany, Australia, Serbia, etc. The possibly only research work of a similar nature in Lithuania whose data were publicised was carried out by Jonas Ruškus and Mindaugas Daugėla in 2003. The authors investigated what images of the people with physical disabilities were created by Lithuania's media

(“Structure and purposefulness of the social image of physical disability in Lithuania’s media (newspapers)”).

The novelty and significance of dissertational research

The assumption is made in the work that traditional interpretations of the phenomenon of mental disorders prevailing in Lithuania and perspectives of it’s analysis (medicalisation of the mental health service users, subjects of correction, etc.), as well as ways of rehabilitation and integration created and used on their basis are insufficient. Therefore the perspective of social constructionism applied in this work is an attempt to expand the variety of research methodologies that are used to analyse restrictions of inclusion of people with mental disorders, also including structural societal barriers of such inclusion. It should be noted that in part Jonas Ruškus, Darius Gerulaitis, Gintautas Mažeikis based themselves on this tradition when analysing physical and mental disorders.

Another novelty of this work is complex combination of quantitative and qualitative methods in investigating the phenomenon, as well as its analysis from three different perspectives of the research subjects: the contents of the media, public opinion, and the opinions and assessments of people with mental disorders themselves. Empirical research is usually limited to the investigation into one of these subjects, i.e. either the contents of the media or investigations into the effect experienced by the audience of the media.

Scientific research of the contents of the media, its impact on the conception of social groups and the inclusion conditioned by that has been quite a new sphere in Lithuania so far, especially in the area of media representations of people with mental disorders. Empirical investigations analysing the image of specific social groups created by the media were found just a few: the investigation into virtual reality of crimes carried out by Aleksandras Dobryninas in 2001, and the above-mentioned investigation conducted by Jonas Ruškus and Mindaugas Daugėla in 2003, as well as the image of Social work on the Internet websites studied by Jolanta Pivorienė and Jolita Večerskytė in 2005.

Even though research of the topic off media representations of people with mental disorders is quite wide spread its results can not be used directly in Lithuania. There are

differences in the development of democracy in Lithuania and western countries, as well as differences in the systems of the media and psychiatry that result from that. Both psychiatric and the media practices developed naturally in the western countries, their development took place in time, whereas in Lithuania they were simply “taken over” quite suddenly rather than evolved naturally. Differences in the development of the system of both the media and psychiatry in Lithuania can determine presence of other aspects of the sphere under investigation or absence of aspects existing in western countries. Therefore the use of the results of investigations carried out in other countries when creating means of inclusion of people with mental disorders in Lithuania can be inappropriate to the existing situation and therefore ineffective. Data and knowledge reflecting the Lithuanian context and experiences are needed for that.

Though the effect of the media has been investigated by scientists of different spheres and for several decades in the world, investigations in this sphere still have aspects to be improved. A low level of the use of theory in investigations of this nature and in publications on this theme (Potter, Riddle 2007) is mentioned as one of the most significant ones.

In Lithuania, the results of this work on the practical plane can be of use to the organisations working in the spheres of representing and defending the rights of people with mental disorders and providing services to them. They can help these organisations to pay attention to structural factors that limit integration of people of this group and to specific manifestations of stigmatisation of people with mental disorders in a public space. The results of this work can also be used in initiating actions intended for reducing stigmatisation of people with mental disorders and in creating measures necessary for that – public education action, anti stigma campaigns and etc.

RESEARCH METHODS

Seeking to implement the goal and objectives of the work set the following research methods were applied:

- The analysis of scientific literature was applied seeking to reveal the development of the conception of mental disorders, definitions and spread of this phenomenon. The way in which mental disorders were constructed and the stigma as one

of the constituent parts thereof were analysed using the theory developed by Peter L. Berger and Thomas Luckmann (1999). The impact of the media on the process of creating social constructs was analysed.

- Seeking to analyse the peculiarities of constructing images of people with mental disorders in Lithuanian news media a three-stage empirical investigation was carried out combining quantitative and qualitative investigation methods and using triangulation of methods:

- During the first stage of the investigation, by means of the Discourse and Contents analysis methods, the way in which the Lithuanian news media creates images of people with mental disorders and the nature of these disorders were studied. This part of the investigation and its data enabled to go deeper into the contents of the images created by the media, which formed the basis for planning and carrying out the following stages of the investigation.

According to the data presented by the companies *TNS Gallup* and *gemiusAudience*, which are engaged in studying the media audiences, three most popular Lithuanian national daily newspapers and three Internet news websites that were most frequently visited in 2008 were chosen: the most popular daily newspapers were *Vakaro žinios*, *Lietuvos rytas*, *15 min.*, the most frequently visited Internet websites were *www.delfi.lt*, *www.lrytas.lt*, *www.alfa.lt*. Their publications on the themes of mental health and/or disorders published in 2008 were selected and analysed. A total of 470 publications were analysed. The first search word was *mental* (in Lithuanian "*psichik*"). Publications containing the following word combinations were sought additionally: *people with mental disorders*, *mental health*, *mental illness*, *mental patients*, *mental disability*, *treatment or physicians of mental health*, *users of mental health services*, *psychiatrist*, *psychiatry*, *schizophrenia*, and *depression*.

Making use of the principles of the Grounded theory and the data coding questions "What is this data a study of?", "What category does this incident indicate?", "What is actually happening in the data?" (Glaser 1978) a research instrument was created. The use of the principles of the Grounded theory enabled to discover the categories resulting from the data, which could generalise the data best and revealed the basic features of the data. According to what features of the

publications they measured, the data analysis categories were divided into three notional groups: a) measures and characteristics of the construction process applied by the media; b) characteristics of the contents of publications; c) characteristics of the individual with mental disorders described in the publication. The analysis of the media publications was made in the spring of 2009. The data was analysed using PASW 18 and MAXQDA software.

- During the second stage of the investigation it was sought to reveal possible links of the public conception of people with mental disorders with the images of people with mental disorders created by the media. The public opinion survey instrument was prepared for this stage of the investigation and a representative public opinion survey by means of filling in questionnaires and using the Omnibus research model was conducted.

The instrument of this stage of the investigation was created on the basis of the tasks formulated and assigned to this part of the investigation and taking into consideration notional categories and their groups that came to light when analysing the media publications. Public opinion about the media publications on the theme of mental disorders was studied from three aspects a) seeking to assess the intensity of information presented in the media and the respondents' trust in it, b) elucidating the respondents' opinion about the impact of such information on the social groups and ethical obligations of journalists when writing on this theme and c) investigating the extent to which the respondents have been informed about mental health problems, their conception of this phenomenon and their personal relationship with the mental health problems. The survey of this stage of the investigation was conducted in August 2009. During the survey, as many as 1002 eighteen-year and older residents of Lithuania selected by means of the multi-staged stratified probability sampling method were interviewed. The data was analysed using PASW 18 software.

- During the third stage of the investigation it was sought to elucidate how people with mental disorders assessed the constructs presented by the media and their influence on everyday life of these people. The Focus group method was used to interview people with mental disorders at this stage of the investigation.

This stage of the investigation was carried out latest, after the results of other stages of the investigation had been obtained and partly analysed. In November 2009, 12 people with mental disorders participated in a discussion of the Focus group held in Vilnius. Questions in the form of a semi-structured interview were prepared for the discussion of the Focus group on the basis of the results of the analysis of publications and the stages of the investigation into public opinion, as well as three notional categories that came to light in the course of carrying them out: a) the use of the mass media by people with mental disorders, and the most memorable stories about people with mental disorders in the media were studied b) main themes found in the media whose contents was related to people with mental disorders, assessment of such information and ethic obligations of journalists were analysed, c) experience of the respondents related to the constructs presented by the media was revealed and the influence of the information presented in the media on the respondents within different contexts was assessed.

Limitations of the investigation. The most serious limitation of all three stages of this investigation is the researcher's preliminary impartiality with respect to the theme under investigation that occurred due to practical experience gained while working with people with mental disorders. It was sought to remove this threat by means of constant reflection of data and invoking services of two more coders for the analysis of the media publications and applying triangulation of methods.

Limited use of the investigated media in society turned out to be another limitation that came to light during the second stage of the investigation. However, on the basis of the fact that similar investigations into the mass media carried out in foreign countries (Wahl 1995, Philo 1996 and others) show that when the media portrays people with mental disorders the same common tendencies are characteristic of different kinds of the media and that there are no essential differences between the images presented on television or in the press, it was thought that the data of these stages of the investigations into public opinion and the focus group could be interpreted as including and relevant to the analysed Lithuanian daily newspapers and the Internet news websites.

STRUCTURE OF THE DISSERTATION

The dissertation consists of the introduction, four main parts, the conclusions, references and annexes.

Theoretical methodological assumptions of the dissertations are presented in the first part of the work: main theoretical insights of the theory of social constructionism of Peter L. Berger and Thomas Luckmann and their application in analysing the phenomenon of mental disorders.

The second part of the dissertation is devoted to the significance of the media and its influence on creating images of the phenomena of the social world.

A detailed description of investigation methods employed during three stages of the investigation is given in the third part.

The fourth part is concerned with the analysis and interpretation of the data of the empirical investigation.

At the end of the dissertation the conclusions are drawn, possibilities to carry on theoretical and empirical investigations on the theme of the dissertation are outlined, a list of references, as well as annexes, is presented: investigation instruments and data distribution tables, which were not included in the part describing the analysis of empirical data.

CONCLUSIONS AND RESULTS OF THE INVESTIGATION

Thesis to be defended: the theory of social constructionism provides the possibility to analyse mental disorders as complex social phenomena whose definitions and conceptions, alongside biological reality, are conditioned to a great extent by other (cultural, historical, ethnic, political, professional and social, etc.) factors.

Scientific analysis of literature allows drawing such conclusions:

1. Mental disorders are the phenomenon that is defined in different ways and the boundaries of its definition have been changing significantly in the course of history. When defining the conception of mental disorders attempts are made to find the line dividing “normality” from “abnormality” in different spheres of functioning: biological, psychological, social and others.

2. The perspective of a theoretical analysis of social constructionism reveals the nature of mental disorders as culturally relative social constructs. Conceptions of mental disorders, the meanings assigned to them, people's convictions about them are built up by using the language during social interactions. The language organised into discourses conveys latent meanings of the constructs of mental disorders – collections of strong, though invisible social norms indicating both the behaviour of people with mental disorders themselves and that of the entire society with respect to this phenomenon.

3. The perspective of social constructionism allows the analysis of stigma as a socially constructed phenomenon. The stigma is one of the major parts of the social construct of the mental disorder that exerts an influence on its carriers within the context of social interactions, what in its turn shows its socially constructed nature. The effect of the stigma manifests itself both at the internalised and societal level. On account of the internalised stigma people isolate themselves from the milieu, possible help, a self-devaluing attitude develops and/or aims in one's life become suppressed. On a societal level the stigma creates barriers to functioning through the structure of systems or institutions, different institutional rules, practices and processes applied. The stigma is the major obstacle limiting full participation of people with mental disorders in society.

Thesis to be defended: Lithuania's mass media tends to create images of the people with mental disorders at the smallest possible expense by making use of latent patterns of the conception of this group that support stigmatisation and which, in its turn, society most often notices in the contents of the media.

Having analysed the data collected during different stages of the investigation the following conclusions can be drawn:

4. At the smallest possible expenses prepared news releases that limit themselves to one or several easily accessible information sources and which write about mental disorders or people suffering from them are quite frequent in the media. Such news releases are placed in different columns and publications on different themes, therefore members of society find it difficult to identify their abundance. The information provided in the media helps people with mental disorders to form the impression of the image that society has already formed about them.

This can be illustrated by the data gathered during the investigation. The distribution of publications in different columns of the analysed media means and their different main topics is shown in the table 1. Analysis of frequency of the publications shows that out of the average of 26 days in a month when newspapers are being published information about people with mental disorders can be found in publications of 19 days. But just 10 percent of the respondents of public pole had said that they had noticed such information in the mass media once a week or more often.

Table 1. Distribution of publications in different columns and different main topics

Column		Main topic												
		Mental disorder as sickness	Crime	Treatment of mental disorders	General education	Economic crisis	Suicide	Literature, art, cinema, etc.	Politics	Integration of disabled	Weird behavior	Non mental disorders and their treatment	Other	Total
Top news	Count	3	16	1	0	0	1	1	2	1	2	0	7	34
	% ²	8,8	47,1	2,9	0	0	2,9	2,9	5,9	2,9	5,9	0	20,6	100
Crime	Count	1	107	0	0	1	5	0	1	0	2	0	2	119
	%	0,8	89,9	0	0	0,8	4,2	0	0,8	0	1,7	0	1,7	100
News from Lithuania	Count	8	18	9	9	1	10	0	4	9	2	1	8	79
	%	10,1	22,8	11,4	11,4	1,3	12,7	0	5,1	11,4	2,5	1,3	10,1	100
News from abroad	Count	14	36	3	11	0	2	3	1	0	5	1	8	84
	%	16,7	42,9	3,6	13,1	0	2,4	3,6	1,2	0	6,0	1,2	9,0	100
Health	Count	12	1	20	9	4	2	0	0	3	0	4	2	57
	%	21,1	1,8	35,1	15,8	7,0	3,5	0	0	5,3	0	7,0	3,5	100
Entertainment, culture	Count	7	5	3	4	0	0	16	0	0	8	1	8	52
	%	13,5	9,6	5,8	7,7	0	0	30,8	0	0	15,4	1,9	15,4	100
Readers opinion	Count	4	0	1	1	0	1	0	2	1	0	1	6	17
	%	23,5	0	5,9	5,9	0	5,9	0	11,8	5,9	0	5,9	35,3	100
Other	Count	3	4	3	2	0	0	2	3	3	2	0	6	28
	%	10,7	14,4	10,7	7,1	0	0	7,1	10,7	10,7	7,1	0	21,5	100
Total	Count	52	187	40	36	6	21	22	13	20	21	8	44	470
	%	11,1	39,8	8,5	7,7	1,3	4,5	4,7	2,8	4,2	4,5	1,7	9,4	100

5. Images of people with mental disorders are mainly created in the media by means of a criminal discourse. It is the information of criminal nature about people with mental disorders in the media that most often draws attention of the public. People with mental disorders also memorise such information best, and they feel hurt by the unfounded assumptions made, the disrespectful attitude and negative consequences,

² Here and further in the table – within column.

which leveling and escalation of criminal themes and mental health cause to people with mental disorders.

This can be illustrated by means of definitions prevailing in the publications analysed when creating the typical person with mental disorders as a criminal: aggressive, raging and threatening, dangerous to strangers, ignoring social norms and having various perversions. This individual is also sick – he suffers from a wide range of various mental health disorders.

Respondents of the public pole have stated that most often they notice the information about people with mental disorders in the programs or the publications about crime events (41 percent), then health issues (34 percent), social support (15 percent) and about lifestyle (12 percent). People with mental disorders that have participated in the focus group discussion also stated that usually they notice information about their group in the programs or the publications about crime events.

6. Alongside the criminal discourse a second one – a medical discourse – has been identified in the investigated mass media. The medical discourse is noted for a more latent nature than the criminal discourse. The indicators of the medical discourse are: medical terms used to characterise people with mental disorders (main conveyors of the medicalised conception of mental disorders); descriptions of sickness prevailing in the presented characterisations of people with mental disorders; obvious or indirect determination of medical or repressive ways of dealing with people with mental disorders.

This can be illustrated with the data from the analysis of publications: the term most often used in the analyzed media publications was “mental illness” and/or “mental patient” (28 percent of all terms used). Category of the depictions of sickness and symptoms of mental disorder was the most abundant – such depiction made up 37 percent of all the depictions found. And the main way to deal with people with mental disorders that was directly or indirectly proposed in the publications was to treat them in mental hospitals (17 percent).

With the help of characterisations prevailing in the analysed publications such a description can be made when creating such type of people with mental disorders as patients: they experience symptoms of the disease – they hear voices, they have nervous

fits, they are inadequate and unable to function normally as a result of which they are not responsible for their actions and can be criminally insane. Their emotions are changeable and disordered – they are apathetic, passive and irritable, they cannot find a place for themselves. As disabled people and patients they cannot take care of themselves, are attributed to a social risk group and have difficulties in communicating with others therefore they are lonely and can be taken advantage of.

7. The Lithuanian media supports and strengthens stigmatisation of such people by means of the images of people with mental disorders being created. The following aspects of stigmatisation in publications can be distinguished:

- Links between mental disorders and the inclination to commit crimes is both indicated directly and suggested in the publications;

- Sickness is distinguished as the most important characterisation of an individual with a mental disorder who is suspected of having committed or who has really committed a crime;

- People who, in the opinion of journalists or the officials of the law and order system have mental disorders are especially often identified in the publications of a criminal discourse. In this way it not only the presumption of innocence that is ignored but also a double label of a person with a mental disorder and a criminal is attached to him/her.

- People with mental disorders are identified in the media as having a very limited spectrum of social roles – that of sick people and criminals, having family members.

Such representation contributes to stereotypisation and attributing the people of this group to a single category as a rather homogenous, parasitizing group without any positive social identity. Narrow-dimensional constructs of people with mental disorders presented by the media convey aspects of complexity, difficulty and severity of mental disorders really inadequately.

Thesis to be defended: because the relationship with people with mental disorders is non-personalised and this group society most often knows through the mass media only, Lithuanian public opinion about this group is negative.

Having analysed the data collected during different stages of the investigation the following conclusions can be drawn:

8. The media is the main source of information about people with mental disorders to the largest part of the Lithuanian society, however, members of society know very little about mental disorders, their prevalence, nature, and their effect on an individual. The respondents hardly encounter people with mental disorders in their immediate surroundings (among friends and co-workers). Neither have they ever consult specialists on mental health. For this reason the largest part of the Lithuanian society does not have any direct and personalised contact with people with mental disorders or possibilities to directly know such people.

This can be illustrated by the data from public opinion poll: 45 percent of the respondents have stated that the mass media is the main source of information about people with mental disorders to them. Only 3 percent said that the prevalence of mental disorders is one out of four people in the life course. 7 percent of the respondents have stated that they have family members or friends who have / had mental disorders and only 6 percent admitted that they themselves have consulted mental health specialists.

9. Social constructs of persons with mental disorders that society has at its disposal are based on the stereotypes with respect to these people: people with mental disorders are perceived as irresponsible for their actions, aggressive and dangerous, dependent and unpredictable, and in need of care and treatment. The fact that in the opinion of a part of society even positive information about the achievements of people with mental disorders can have a negative influence on various social groups is a sign of society's stigmatisation. Hence, the prevailing stereotypes determine the conception of people with mental disorders as being "different", "outsiders", socially distant to an ordinary society.

10. Definitions of people with mental disorders offered by society repeat the images presented by the media – of aggressive criminals and sick people in need of treatment and care. Such a perception of these people determines both stigmatisation of the latter and self-stigmatisation. Weakly expressed positive images are insufficient to counterbalance the abundance and peculiarities of a negative representation and to allow these people to be seen as full-fledged members of society. People with mental disorders

also feel this attitude of the media and society – they feel to be valued in society less than other socially vulnerable groups.

This can be illustrated by the descriptions of the features that public poll respondents ascribed as the most often characteristic to people with mental disorders presented in the diagram 1.

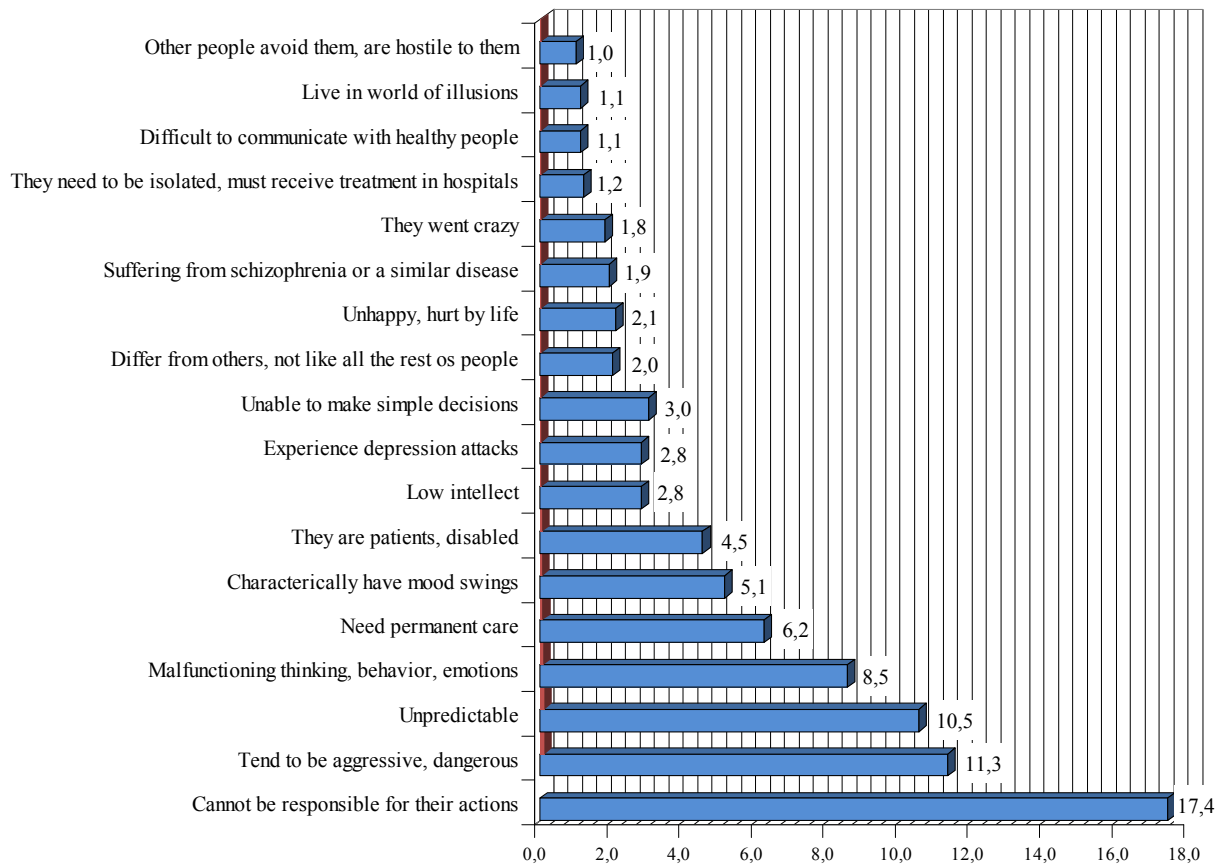

Diagram 1. Features most commonly characteristic to people with mental disorders (opinion poll results, percentage)

Thesis to be defended: people with mental disorders notice and assess the impact of the mass media on the formation of public opinion about them in the negative, however, because of the stigma they are not inclined to defend their interests by themselves.

Having analysed the data collected during different stages of the investigation the following conclusions can be drawn:

11. People with mental disorders often notice information in the media on the themes of mental disorders/health, they discuss it among themselves and most often feel hurt by the journalists’ attitude, the principles and stereotypes presented. Information of

this nature and the way in which it is presented become another pretext for these people to conceal their embarrassment or avoid communicating with the “healthy” part of society. They also think that such information exerts a negative influence on the formation of public opinion about them; however, because of their distrust in the media and a fear of stigmatisation, they do not imagine their active role in allowing the media enter their space and presenting the constructs that are alternative to the dominating images.

12. Cases of attaching labels of mental disorders, violating privacy of people with mental disorders, presenting unfounded or unchecked information are observed in the publications in the Lithuanian media. Identified specific cases of violating privacy, principles of the presumption of innocence of people with mental disorders confirm such tendencies found in the publications. Both members of society and people with mental disorders expect more ethical, more respectful, more responsible conduct from the journalists when writing on the themes of mental health/disorders.

13. The publications analysed do not cover dominating institutions in the system of mental health care, for example such as psychiatric hospitals, mental health centres, psycho-neurological long-term care institutions, etc. They are hardly mentioned in the publications and remain unknown or closed to society. Human rights experts state that large in-patient care or health care institutions are unable to or do not properly protect basic human rights. However, this fact interests the media far less than an easily thought up story in which a crime is committed by an individual with a supposedly mental disorder. This shows the predominance of the medical conception of mental disorders in society. This model has deeply penetrated and taken root in the conception of mental disorders in society and the public space where alternative discourse offering another model of the conception is weak, medical model of conception it is even not interpreted or questioned as problematic or inadequate.

Recommendations

Having carried out the investigation into the publications in Lithuanian newspapers and the Internet news websites and having determined tendencies for a negative and stigmatising representation of people with mental disorders therein, the following recommendations can be offered:

- To investigate the opinion, motives and reasons of the representatives of the media – the opinion of journalists and editors, the motives and reasons for preparing publications of established tendencies about people with mental disorders seeking to reveal the position of the important participant in this process of social construction.

- To make an analysis of the contents of communications in other kinds of the Lithuanian mass media – television and the radio because this media is more popular in society than newspapers and the Internet news websites.

- The media and its representatives should fulfill the requirements and principles laid down in the Code of Ethics of Lithuanian Journalists and Publishers because non-adherence to them is not only the aspect of ethics. Society notices and assesses as negative such tendencies of the media, which is likely to have an effect on public trust in the mass media and the size of its audience.

Having conducted the study of Lithuanian public opinion about the impact exerted by the media on understanding people with mental disorders the following recommendations can be put forward:

- To investigate experience and opinion about this issue of the representatives of the immediate surrounding of people with mental disorders – family members and social workers, nurses and treating physicians who provide services to these people. This would enable to have a more complete understanding of the impact exerted by the media on the conception of people with mental disorders and the possibilities of their inclusion into society.

- Publications in the media lack educational information based on scientific facts about people with mental disorders and about mental health. Provision of statistical data and investigations carried out would help educate society about a prevalence of mental health problems, their influence, dispel the myths about the inclination of people with mental disorders to commit crimes, would contribute to reducing social exclusion, consolidation of separate social groups, a better reciprocal understanding. State institutions responsible for creating conditions for inclusion of people with mental disorders into society and encouragement of inclusion should finance, create and implement measures directed to changing the attitudes and negative conceptions of the

public. Inclusion is not possible provided that people with mental disorders alone are being mended and corrected.

Having made the analysis of the opinion of people with mental disorders about the influence of the media on their everyday life the following can be recommended:

- Organisations representing people with mental disorders, defending their rights and interests, also social workers should initiate measures of monitoring the media and draw attention of the mass media itself, the Ethics Commission for Journalists and Publishers and the entire society to violations of the rights of these people in the media, and to demand that they should be corrected. People with mental disorders because of the stigma are not able to do it by themselves. Also, it is necessary to provide the media with the information that is alternative to that prevailing in the media, as well as constructs and opinions, and to encourage as wide distribution of these alternative constructs as possible.

IVADAS

Tyrimo aktualumas ir problema:

Šiuolaikinio pasaulio neįmanoma pažinti betarpiškai tiesioginių sąveikų metu, todėl daugelio reiškinių ar fenomenų pažinimas tėra simbolinis, vykstantis per tarpininkus. Vienas iš dažniausių tokių tarpininkų yra žiniasklaida – televizija, laikraščiai, radijas, internetas ar kitos priemonės. Kokią informaciją, kokius vaizdinius žiniasklaida pateikia savo auditorijai, daro didelę įtaką tam, kaip suprantami ir interpretuojami realybės reiškiniai ir fenomenai ir kaip jų atžvilgiu elgiamasi.

„Ibizoje vyras peiliu sužeidė 13 žmonių. ... Kodėl jis puolė žmones nežinoma, manoma, jog jis – psichiškai nesveikas.“ (www.delfi.lt, 2011 vasario mėn. 23 d.). Panašaus pobūdžio pranešimų Lietuvos žiniasklaidoje galima pastebėti nuolatos. Domintis naujienomis, skaitant laikraščius ar interneto naujienų svetainių informaciją, žiūrint televizijos žinias, susidaro įspūdis, kad nesuprantami ir „sveiku protu nepaaiškinami“ nusikaltimai yra bene dažniausia tema, kurios kontekste minimi sutrikusios psichikos asmenys. Kyla klausimas, kiek tokia žiniasklaidos kuriama tikrovė atitinka realią socialinę tikrovę ir kokią įtaką ji turi sutrikusios psichikos asmenų visaverčiam dalyvavimui visuomenėje?

Žiniasklaida atlieka ne tik informacinę funkciją pranešdama visuomenei apie sutrikusios psichikos asmenų veikas. Pateikdama informaciją ji daro įtaką tam, kas ir kaip galvojama apie sutrikusios psichikos asmenis – prisideda prie nuostatų jų atžvilgiu formavimo. Tyrimų duomenimis, didžiajai visuomenės daliai žiniasklaida yra pagrindinis informacijos šaltinis apie šią grupę (Wahl 2003; Phillo 1996). Jos daromas poveikis neapsiriboja mikrolygiu – poveikiu konkretiems žmonėms ir jų santykiui su sutrikusios psichikos asmenimis, ji daro įtaką ir makrolygiu – šios srities teisiniam reglamentavimui ir politikai, psichikos sveikatos sistemos sąrangai ir bendrai tokių asmenų įtraukčiai į visuomenę (McDaid 2008).

Žmogaus teisių, psichikos sveikatos specialistų vertinimu, sutrikusios psichikos asmenų įtrauktis į visuomenę vyksta labai lėtai (Žmogaus teisių stebėjimo institutas et al. 2005). Vienas iš veiksnių, ribojančių sutrikusios psichikos asmenų įtrauktį, yra jų diskriminacija visuomenėje. Labai aukštą sutrikusios psichikos asmenų diskriminacijos

lygi nuolatos patvirtina Lietuvos gyventojų apklausų duomenys³: labiausiai diskriminuojamų grupių sąraše 2006, 2008 metais sutrikusios psichikos asmenys buvo pirmoje vietoje, o 2010 m. antroje po pagyvenusių žmonių. Diskriminacijos apraiškos visuomenėje nurodo, kad nevykstančios ar labai lėtai vykstančios įtraukties priežastys yra ne patys jos „objektai“ – sutrikusios psichikos asmenys, – nes specialistų, jiems teikiančių šios srities paslaugas, ir įtraukties skatinimo priemonių yra (nors galima diskutuoti apie jų pobūdį ir veiksmingumą). Nevykstančios įtraukties priežasčių reikia ieškoti už šios grupės ribų, pačioje visuomenėje.

Kodėl visuomenė taip sunkiai į savo tarpą įsileidžia „kitokius“? Bene svarbiausia sutrikusios psichikos asmenų diskriminacijos priežastimi ir didžiausiomis įtraukties į visuomenę kliūtimis laikomos neigiamos nuostatos ir stigma, kuriomis paremta šių asmenų samprata visuomenėje, o ne pats psichikos sutrikimas ar sutrikusios psichikos asmens elgesys. Negatyvūs požiūriai į sutrikusios psichikos asmenis, kylantys iš klaidingų socialinių suvokimų ir stigmų, laikomi viena didžiausių psichikos sveikatos socialinių problemų (Corrigan, Penn, 1999).

Šio darbo tikslas:

Išanalizuoti Lietuvos dienraščių ir interneto naujienų svetainių konstruojamus sutrikusios psichikos asmenų vaizdinius bei šių vaizdinių atspindžius visuomenės nuomonėje.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti psichikos sutrikimų socialinio konstravimo teorines prielaidas ir stigmą, kaip psichikos sutrikimų konstrukto dalį.
2. Aptarti žiniasklaidos poveikį socialinių konstrukto kūrimo procesui.
3. Išanalizuoti Lietuvos dienraščių bei interneto naujienų svetainių kuriamus sutrikusios psichikos asmenų vaizdinius ir jų atspindžius visuomenėje.
4. Atskleisti, kaip sutrikusios psichikos asmenys vertina žiniasklaidos konstruojamus savo grupės vaizdinius bei jų poveikį savo kasdieniam gyvenimui.

³ 2010 m. lapkričio mėn. Žmogaus teisių stebėjimo instituto užsakymu Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ atliktos Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis
http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20DOKAI/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf

Disertacijoje ginami teiginiai:

1. Socialinio konstrukcionizmo perspektyva suteikia galimybę psichikos sutrikimus analizuoti kaip kompleksinius socialinius fenomenus, kurių apibrėžtys ir sampratos kartu su biologine realybe yra stipriai lemiamos kitų (kultūrinių, istorinių, etinių, politinių, profesinių, socialinių ir kt.) veiksnių.

2. Lietuvos žiniasklaida sutrikusios psichikos asmenų vaizdinius linkusi konstruoti kuo mažesnėmis sąnaudomis, naudodama latentinius, stigmatizaciją palaikančius šios grupės sampratos šablonus, kuriuos savo ruožtu visuomenė dažniausiai ir pastebi žiniasklaidos turinyje.

3. Dėl nepersonalizuoto santykio su sutrikusios psichikos asmenų grupe ir jos pažinimo dažniausiai tik iš žiniasklaidos priemonių Lietuvos visuomenės nuomonė apie sutrikusios psichikos asmenis yra neigiamai.

4. Sutrikusios psichikos asmenys pastebi ir neigiamai vertina žiniasklaidos poveikį visuomenės nuomonės apie juos formavimui, tačiau dėl stigmatos nėra linkę patys aktyviai ginti savo interesus.

Darbo tema atlikti tyrimai Lietuvoje ir pasaulyje

Pasaulyje psichikos sutrikimų ir juos patiriančių žmonių vaizdavimo žiniasklaidoje tema yra tiriama jau kuris laikas, tačiau Lietuvoje akademinė studijų, nagrinėjančių šią sritį, gana nedaug. Pastaraisiais dešimtmečiais tirdami šią sritį daug nuveikė Hatfordo universiteto psichologijos profesorius (Jungtinės Amerikos valstijos) Otto Wahlas ir Glasgow Media Group mokslininkai iš Glasgow universiteto (Jungtinė Karalystė) ir kiti: Johnas Coverdale, Raymondas Nairnas ir Donna Claasen (Naujoji Zelandija); Gailas Auslanderis ir Nora Gold (Izraelis); Dara Roth Edney (Kanada) bei kiti tyrėjai Vokietijoje, Australijoje, Serbijoje ir t. t. Lietuvoje panašaus pobūdžio, tačiau skirtingos neįgaliųjų grupės akademinis tyrimas 2003 m. buvo atliktas Jono Ruškaus ir Mindaugo Daugėlos. Autoriai tyrė, kokius fizinių negalią turinčių asmenų vaizdinius kuria Lietuvos žiniasklaida („*Socialinio fizinės negalios vaizdinio Lietuvos žiniasklaidoje (laikraščiuose) struktūra ir kryptingumas*“).

Darbo naujumas ir reikšmė

Darbe daroma prielaida, kad Lietuvoje vyraujančios tradicinės psichikos sutrikimų fenomeno interpretacijos ir analizės perspektyvos (medikalizacijos, paslaugų gavėjų, korekcijos objektų ir pan.) bei jų pagrindu kuriami ir naudojami reabilitacijos ir įtraukties būdai yra nepakankami. Todėl šiame darbe taikoma socialinio konstrukcionizmo perspektyva – bandymas išplėsti sutrikusios psichikos asmenų įtrauktį ribojančių veiksnių tyrimų metodologijų įvairovę, apimant ir struktūrinius visuomeninius įtraukties barjerus. Pažymėtina, kad šia tradicija analizuodami fizinę ir sutrikusio intelekto negalią iš dalies remiasi Jonas Ruškus, Darius Gerulaitis, Gintautas Mažeikis.

Dar vienas šio darbo naujumas yra tyrimo kompleksiskumas derinant kiekybinių ir kokybinių tyrimų metodus, analizuojant fenomeną iš trijų skirtingų tyrimo objektų perspektyvų: žiniasklaidos turinio, visuomenės nuomonės ir pačių sutrikusios psichikos asmenų nuomonės bei vertinimų. Dažniausiai empiriniuose tyrimuose apsiribojama arba žiniasklaidos pranešimų turinio, arba žiniasklaidos auditorijos patiriamo poveikio tyrimais.

Žiniasklaidos turinio, poveikio socialiai pažeistų grupių sampratai ir to sąlygotai įtraukčiai moksliniai tyrimai Lietuvoje nėra išplėtoti, ypač kalbant apie sutrikusios psichikos asmenis. Panašaus pobūdžio publikuotų mokslinių empirinių darbų, analizuojančių žiniasklaidos formuojamą specifinių socialinių grupių įvaizdį, rasta vos keli: Aleksandro Dobrynino atliktas virtualios nusikaltimų tikrovės tyrimas (2001 m.), 2003 m. Jono Ruškaus ir Mindaugo Daugėlos atliktas fizinę negalią turinčių asmenų įvaizdžio spaudoje tyrimas ir 2005 m. Jolantos Pivorienės ir Jolitos Večerskytės tirtas socialinio darbo įvaizdis interneto svetainėse.

Nors Vakarų šalyse panašaus pobūdžio tyrimai vykdomi gana plačiai, Lietuvoje jų rezultatų tiesiogiai taikyti negalime. Lietuvos ir Vakarų šalių demokratijos plėtojosi skirtingai, o žiniasklaidos bei psichiatrijos sistemų raida glaudžiai siejosi su šiais procesais. Tiek psichiatrijos, tiek žiniasklaidos praktikos Vakarų šalyse plėtojosi natūraliai, jų raida vyko nuosekliai, Lietuvoje jos buvo gana staigiai „perimtos“, o ne natūraliai evoliucionavo. Tiek žiniasklaidos, tiek psichiatrijos sistemos raidos skirtumai Lietuvoje gali lemti kitokių tiriamos srities aspektų buvimą ar Vakarų šalyse egzistuojančių aspektų nebuvimą. Todėl norint suprasti tiriamo fenomeno specifiką, reikalinga tirti lietuvišką kontekstą ir patirtį.

Nors žiniasklaidos poveikis pasaulyje tiriamas įvairių sričių mokslininkų ir jau daug dešimtmečių, šios srities tyrimai vis dar turi tobulintinų aspektų. Vienas jų – žemas teorijos naudojimo lygis tokio pobūdžio tyrimuose ir atitinkamai publikacijose šia tema (Potter ir Riddle 2007).

Šio darbo praktinės plotmės rezultatai gali būti naudingi sutrikusios psichikos asmenų atstovavimo ir teisių gynimo, paslaugų teikimo srityse Lietuvoje dirbančioms organizacijoms ir specialistams. Jie gali atkreipti dėmesį į šios grupės asmenų integraciją ribojančius struktūrinius veiksnius bei išryškinti požiūrį, kad darbas tik su pačiu sutrikusios psichikos asmeniu neduoda norimų rezultatų – šių asmenų įtraukties į visuomenę. Taip pat šio darbo rezultatai gali būti naudojami kaip priemonė atkreipti atsakingų institucijų dėmesį į konkrečias sutrikusios psichikos asmenų stigmatizacijos apraiškas viešojoje erdvėje, jų teisių pažeidimus bei galimybė panaudoti inicijuojant sutrikusios psichikos asmenų stigmatizacijos mažinimui skirtus veiksmus – visuomenės švietimo psichikos sutrikimų klausimais, stigmatizacijos mažinimo akcijas ir panašiai.

TYRIMO METODAI

Siekiant įgyvendinti išsikeltą darbo tikslą ir uždavinius, buvo taikomi šie tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė taikyta siekiant atskleisti psichikos sutrikimų sampratos raidą, šio fenomeno apibrėžtis ir paplitimą. P. L. Bergerio ir T. Lukmano socialinės tikrovės konstravimo teorinės perspektyvos pagalba analizuotas psichikos sutrikimų socialinis konstravimas ir stigma, kaip psichikos sutrikimų konstrukto dalis. Analizuotas žiniasklaidos poveikis socialinių konstrukto kūrimo procese.

- Siekiant išanalizuoti sutrikusios psichikos asmenų vaizdinių konstravimo Lietuvos naujienų žiniasklaidoje ypatumus atliktas trijų etapų empirinis tyrimas, derinant kiekybinius ir kokybinius tyrimų metodus ir naudojant metodų trianguliaciją:

- Pirmajame tyrimo etape naudojant diskurso analizės ir turinio analizės metodus tirta kaip ir kokio pobūdžio sutrikusios psichikos asmenų vaizdinius konstruoja Lietuvos naujienų žiniasklaida. Ši tyrimo dalis ir jos

duomenys leido įsigilinti į žiniasklaidos konstruojamų vaizdinių turinį, kas buvo pagrindu planuojant ir vykdant sekančius tyrimo etapus.

Pagal žiniasklaidos auditorijų tyrimus vykdančių bendrovių „TNS Gallup“ ir „geminusAudience“ duomenis buvo pasirinkti trys populiariausi Lietuvos nacionaliniai dienraščiai bei trys lankomiausios interneto naujienų svetainės 2008-aisiais metais: populiariausiais laikraščiais buvo „Vakaro žinios“, „Lietuvos rytas“, „15 min.“, lankomiausiomis naujienų svetainėmis internete buvo „www.delfi.lt“, „www.lrytas.lt“, www.alfa.lt. Buvo atrinktos ir analizuotos jų publikacijos psichikos sveikatos ir/ar sutrikimų temomis, publikuotos 2008 metais. Tyrimo imtį sudarė 470 publikacijų. Pirminis paieškos žodis buvo „*psichik*“. Papildomai buvo ieškoma publikacijų, kuriose buvo žodžių junginiai: *sutrikusios psichikos asmenys, psichikos sveikata, psichikos liga, psichikos sutrikimas, psichikos ligoniai, psichikos negalia, psichikos sveikatos gydymas ar gydytojai, psichikos sveikatos paslaugų vartotojai, psichiatras, psichiatrija, šizofrenija, depresija*.

Publikacijų analizei naudojant grindžiamosios teorijos principus ir duomenų kodavimo klausimus (Ką (nu)rodo šie duomenys? Kokią kategoriją rodo šie duomenys? Kas vyksta duomenyse? (Glaser 1978)) buvo sukurtas tyrimo instrumentas. Grindžiamosios teorijos principų naudojimas leido atrasti iš duomenų kylančias ir todėl geriausiai duomenis apibendrinančias kategorijas, kurios išryškino pagrindines duomenų savybes. Pagal tai, kokias publikacijų savybes matuoja, duomenų analizės kategorijos buvo suskirstytos į tris prasmines grupes: a) žiniasklaidos vykdomo konstravimo proceso priemonės ir charakteristikos; b) publikacijų turinio charakteristikos; c) sutrikusios psichikos asmens, aprašomo publikacijoje, charakteristikos. Žiniasklaidos publikacijų analizė atlikta 2009 m. pavasarį. Duomenys apdoroti PASW 18 ir MAXQDA programine įranga.

○ Antrajame tyrimo etape siekta atskleisti visuomeninės sutrikusios psichikos asmenų sampratos sąsajas su žiniasklaidos konstruojamais sutrikusios psichikos asmenų vaizdiniais. Šiam tyrimo etapui buvo parengtas visuomenės nuomonės apklausos instrumentas ir atlikta reprezentatyvi

visuomenės nuomonės apklausa anketavimo būdu, naudojant Omnibus tyrimo modelį.

Šio etapo tyrimo instrumentas buvo sukurtas remiantis šiai tyrimo daliai suformuluotais uždaviniais ir atsižvelgiant į žiniasklaidos publikacijų analizės metu išryškėjusias reikšmines kategorijas ir jų grupes. Visuomenės nuomonė, apie žiniasklaidos publikacijas psichikos sutrikimų tema, atitinkamai buvo tirama trimis aspektais a) siekiant įvertinti žiniasklaidoje pateikiamos informacijos intensyvumą ir respondentų pasitikėjimą ja, b) aiškinantis respondentų nuomonę apie tokios informacijos įtaką įvairioms visuomenės grupėms ir žurnalistų etinius įsipareigojimus rašant šia tema ir c) tiriant respondentų informuotumą apie psichikos sveikatos problemas, jų šio fenomeno sampratą ir asmeninį santykį su psichikos sveikatos problemomis. Šio tyrimo etapo apklausa atlikta 2009 m. rugpjūčio mėn. Jos metu apklausti 1002 aštuoniolikos metų ir vyresni Lietuvos gyventojai, atrinkti daugiapakopės stratifikuotos tikimybinės atrankos metodu. Duomenys apdoroti PASW 18 programine įranga.

- Trečiajame tyrimo etape siekta ištirti, kaip sutrikusios psichikos asmenys vertina žiniasklaidos pateikiamus konstruktus ir jų poveikį savo kasdieniam gyvenimui. Šiame tyrimo etape apklausti sutrikusios psichikos asmenys naudojant fokus grupės metodą.

Šis tyrimo etapas buvo vykdytas paskiausiai, jau gavus ir dalinai išanalizavus kitų tyrimo etapų rezultatus, 2009 m. lapkričio mėnesį, Vilniuje. Fokus grupės diskusijoje dalyvavo 12 sutrikusios psichikos asmenų. Pusiaus struktūruoto interviu formos tyrimo klausimai fokus grupės diskusijai buvo parengti vadovaujantis publikacijų analizės ir visuomenės nuomonės tyrimo etapų rezultatais ir jų metu išryškėjusiomis trimis reikšminėmis kategorijomis: a) tirtas sutrikusios psichikos asmenų žiniasklaidos priemonių vartojimas, įsimintiniausio pobūdžio istorijos apie sutrikusios psichikos asmenis žiniasklaidoje, b) analizuotos pagrindinės žiniasklaidoje pastebimos temos, kurių kontekste kalbama apie sutrikusios psichikos asmenis, tokios informacijos ir žurnalistų etinių įsipareigojimų vertinimas, c) atskleista respondentų patirtis

susijusi su žiniasklaidos pateikiamais konstruktais ir vertinta žiniasklaidoje pateikiamos informacijos įtaką respondentams skirtinguose kontekstuose.

Tyrimo ribotumai. Didžiausiu viso šio trijų etapų tyrimo ribotumu laikytinas tyrėjos išankstinis šališkumas tiriamos temos atžvilgiu, atsiradęs dėl turimos praktinės patirties dirbant su sutrikusios psichikos asmenimis. Šią grėsmę stengtasi valdyti nuolatinės refleksijos pagalba, pasitelkiant į pagalbą dar du koduotojus žiniasklaidos publikacijų analizei, bei naudojant metodų trianguliaciją.

Kitu ribotumu yra antrojo tyrimo etapo metu išryškėjęs mažas tirtų žiniasklaidos priemonių vartojimas visuomenėje. Tačiau remiantis tuo, jog užsienio šalyse atlikti panašaus pobūdžio žiniasklaidos tyrimai (Wahl 1995, Philo 1996 ir kiti) rodo, kad žiniasklaidai vaizduojant sutrikusios psichikos asmenis, tos pačios bendros tendencijos yra būdingos skirtingoms žiniasklaidos priemonėms ir esminių skirtumų tarp vaizdinių pateikiamų televizijoje ar spaudoje nėra, buvo manoma, jog ir šių visuomenės nuomonės ir fokus grupės tyrimo etapų duomenis galima interpretuoti kaip apimančius bei aktualius ir analizuotiems Lietuvos dienraščiams bei interneto naujienų svetainėms.

DARBO STRUKTŪRA

Disertacijos struktūrą sudaro įvadas, keturios pagrindinės dalys, darbo išvados, literatūros sąrašas ir priedai.

Pirmojoje darbo dalyje pristatomos teorinės metodologinės disertacijos prielaidos: P. L. Bergerio ir T. Luckmanno socialinio konstrukcionizmo teorijos pagrindinės teorinės įžvalgos ir jų taikymas analizuojant psichikos sutrikimų fenomeną.

Antrojoje darbo dalyje analizuojama žiniasklaidos reikšmė ir poveikis konstruojant socialinio pasaulio fenomenų vaizdinius.

Trečiojoje dalyje išsamiai pristatoma trijų etapų tyrimo metodika.

Ketvirtojoje darbo dalyje pateikiama empirinio tyrimo duomenų analizė ir interpretacijos.

Darbo pabaigoje formuluojamos darbo išvados, siūlomos tolesnės tyrimų disertacijos tema galimybės, rekomendacijos praktiniam darbo rezultatų pritaikymui,

pateikiamas naudotų literatūros šaltinių sąrašas ir priedai: tyrimo instrumentai ir duomenų pasiskirstymo lentelės, nepatekę į empirinių duomenų analizės aprašomąją dalį.

IŠVADOS IR TYRIMO REZULTATAI

Ginamas teiginys: socialinio konstrukcionizmo perspektyva suteikia galimybę psichikos sutrikimus analizuoti kaip kompleksinius socialinius fenomenus, kurių apibrėžtys ir sampratos kartu su biologine realybe yra stipriai lemiamos kitų (kultūrinių, istorinių, etinių, politinių, profesinių, socialinių ir kt.) veiksmų.

Mokslinės literatūros analizė leidžia formuluoti šias išvadas:

1. Psichikos sutrikimai yra nevienareikšmiškai apibūdinamas fenomenas, kurio apibrėžties ribos stipriai kito istorijos eigoje. Apibrėžiant psichikos sutrikimų sampratą, bandoma rasti ribą, skiriančią „normalumą“ nuo „nenormalumo“ įvairiose funkcionavimo srityse: biologinėje, psichologinėje, socialinėje ir kitose.

2. Socialinio konstrukcionizmo teorinės analizės perspektyva atskleidžia psichikos sutrikimų, kaip kultūriškai reliatyvių socialinių konstrukto, pobūdį. Psichikos sutrikimų sampratos, jiems priskiriamos reikšmės, žmonių įsitikinimai apie juos yra konstruojami vartojant kalbą socialinių sąveikų metu. Į diskursus suorganizuota kalba perteikia latentines psichikos sutrikimų konstrukto reikšmes – stiprių, nors ir nematomų, visuomenės normų rinkinius, nurodančius tiek pačių sutrikusios psichikos asmenų, tiek visos visuomenės elgesį šio fenomeno atžvilgiu.

3. Socialinio konstrukcionizmo perspektyva leidžia analizuoti psichikos sutrikimų stigmą kaip socialiai sukonstruotą fenomeną. Stigma – viena svarbiausių psichikos sutrikimo socialinio konstrukto dalių, socialinių sąveikų plotmėje daranti poveikį jos turėtojams, tai ir atskleidžia jos, kaip socialinio konstrukto, pobūdį. Stigmos poveikis reiškiasi ir internalizuotu, ir visuomeniniu lygmeniu. Dėl internalizuotos stigmos atsiribojama nuo aplinkos, galimos pagalbos, pasireiškia savęs nuvertinimas ir/ar ribojami gyvenimo tikslai. Visuomeniniame lygmenyje stigma per sistemų ar institucijų sąrangą, įvairias institucines taisykles, taikomas praktikas ir procesus sukuria funkcionavimo barjerus. Stigma yra didžiausia kliūtis, ribojanti sutrikusios psichikos asmenų visavertį dalyvavimą visuomenėje.

Ginamas teiginys: Lietuvos žiniasklaida sutrikusios psichikos asmenų vaizdinius linkusi konstruoti kuo mažesnėmis sąnaudomis, naudodama latentinius, stigmatizaciją palaikančius šios grupės sampratos šablonus, kuriuos savo ruožtu visuomenė dažniausiai ir pastebi žiniasklaidos turinyje.

Išanalizavus skirtinguose tyrimo etapuose surinktus duomenis galima formuluoti tokias išvadas:

4. Žiniasklaidoje mažomis sąnaudomis parengiami, vienu ar keletu lengviausiai pasiekiamų informacijos šaltinių apsiribojantys naujienų pranešimai, kuriuose rašoma apie psichikos sutrikimus ar juos patiriančius asmenis, gana dažni. Tokie pranešimai yra lokalizuoti skirtingose rubrikose ir skirtingų temų publikacijose, todėl visuomenės nariams sunku identifikuoti jų gausą. Patiems sutrikusios psichikos asmenims žiniasklaidos skelbiama informacija padeda susidaryti įspūdį vaizdinio, kurį visuomenė yra susidariusi apie juos.

Tai galima iliustruoti tyrimo metu surinktais duomenimis. Analizuotų publikacijų pasiskirstymas skirtingose leidinių rubrikose ir pagrindinėse temose pateikiamas lentelėje Nr. 1. Publikacijų dažnio analizės rezultatai rodo, kad iš vidutiniškai 26 dienų per mėnesį kada publikuojami dienraščiai, publikacijų, kuriose rašoma psichikos sutrikimų tematika galima rasti 19 dienų. Tačiau tik 10 procentų visuomenės nuomonės tyrimo respondentų nurodė pastebintys tokią informaciją žiniasklaidoje kartą per savaitę ar dažniau.

1 lentelė. Publikacijų pasiskirstymas skirtingose rubrikose ir skirtingose temose

Rubrika		Pagrindinė tema												
		Psichikos sutrikimai kaip ligotumas	Nusikaltimai	Psichikos sutrikimų gydymas	Edukacija	Ekonominė krizė	Savižudybės	Literatūra, menas, kinas ir t.t.	Politika	Neigiamųjų integracija	Įvairenybės	Ne psichikos sutrikimų gydymas	Kita	Iš viso
Aktualijos	Dažnis	3	16	1	0	0	1	1	2	1	2	0	7	34
	% ⁴	8,8	47,1	2,9	0	0	2,9	2,9	5,9	2,9	5,9	0	20,6	100
Nusikaltimai / kriminalai	Dažnis	1	107	0	0	1	5	0	1	0	2	0	2	119
	%	0,8	89,9	0	0	0,8	4,2	0	0,8	0	1,7	0	1,7	100
Žinios iš Lietuvos	Dažnis	8	18	9	9	1	10	0	4	9	2	1	8	79
	%	10,1	22,8	11,4	11,4	1,3	12,7	0	5,1	11,4	2,5	1,3	10,1	100
Žinios iš užsienio	Dažnis	14	36	3	11	0	2	3	1	0	5	1	8	84
	%	16,7	42,9	3,6	13,1	0	2,4	3,6	1,2	0	6,0	1,2	9,0	100
Sveikata	Dažnis	12	1	20	9	4	2	0	0	3	0	4	2	57
	%	21,1	1,8	35,1	15,8	7,0	3,5	0	0	5,3	0	7,0	3,5	100
Pramogos, kultūra	Dažnis	7	5	3	4	0	0	16	0	0	8	1	8	52
	%	13,5	9,6	5,8	7,7	0	0	30,8	0	0	15,4	1,9	15,4	100
Skaitytojų skiltis	Dažnis	4	0	1	1	0	1	0	2	1	0	1	6	17
	%	23,5	0	5,9	5,9	0	5,9	0	11,8	5,9	0	5,9	35,3	100
Kita	Dažnis	3	4	3	2	0	0	2	3	3	2	0	6	28
	%	10,7	14,4	10,7	7,1	0	0	7,1	10,7	10,7	7,1	0	21,5	100
Iš viso	Dažnis	52	187	40	36	6	21	22	13	20	21	8	44	470
	%	11,1	39,8	8,5	7,7	1,3	4,5	4,7	2,8	4,2	4,5	1,7	9,4	100

5. Žiniasklaidai kuriant sutrikusios psichikos asmenų vaizdinius vyrauja kriminalinis diskursas. Visuomenė žiniasklaidoje dažniausiai ir atkreipia dėmesį į kriminalinio pobūdžio pranešimus apie sutrikusios psichikos asmenis. Sutrikusios psichikos asmenys tokius pranešimus taip pat labiausiai įsidėmi, pastarieji juos žeidžia dėl nepagrįstai keliamų prielaidų, nepagarbaus požiūrio ir neigiamų padarinių, kuriuos sutrikusios psichikos individams sukelia psichikos sveikatos ir kriminalinių temų suniveliavimas ir eskalavimas.

Tai galima iliustruoti analizuotose publikacijose vyraujančiais apibūdinimais sukuriant tokį sutrikusios psichikos asmens, kaip nusikaltėlio, tipą: agresyvus, siautėjantis ir gąsdinantis, pavojingas nepažįstamiems žmonėms, nesilaikantis socialinių normų ir turintis iškrypimų. Šis asmuo taip pat yra ligotas – jam pasireiškia platus spektras įvairių psichinės sveikatos sutrikimų.

Visuomenės nuomonės tyrimo respondentai teigė dažniausiai pastebintys informaciją apie sutrikusios psichikos asmenis žiniasklaidos laidose / ar publikacijose

⁴ Čia ir toliau lentelėje – procentinis pasiskirstymas rubrikoje.

apie nusikaltimus (41 proc.), tuomet sveikatą (34 proc.), socialinę paramą (15 proc.) ir gyvenimo būdą (12 proc.). Fokus grupėje dalyvavę sutrikusios psichikos asmenys taip pat teigė dažniausiai pastebintys informaciją apie savo grupę laidose / ar publikacijose apie nusikaltimus.

6. Su kriminaliniu diskursu glaudžiai susijęs tirtoje žiniasklaidoje identifikuotas antrasis – medicininis diskursas. Medicininis diskursas yra labiau latentinio pobūdžio nei kriminalinis. Šio diskurso indikatoriai: medicininės kilmės terminai, kuriais įvardijami sutrikusios psichikos asmenys (pagrindiniai medikalizuotos psichikos sutrikimų sampratos perteikėjai); pateikiamuose sutrikusios psichikos asmenų apibūdinimuose vyraujantys ligotumo aprašymai; medicininį ir represinį elgesio būdų akivaizdus ar netiesioginis suponavimas sutrikusios psichikos asmenų atžvilgiu.

Tai galima iliustruoti publikacijų analizės duomenimis: dažniausiai publikacijose vartojamas terminas buvo “psichikos liga” ir/ar “psichikos ligonis (28 proc. Visų terminų). Psichikos sutrikimų ligotumų apibūdinimų publikacijose kategorija buvo gausiausia – apėmė 37 proc. visų rastų apibūdinimų. Ir pagrindinis publikacijose tiesiogiai ir netiesiogiai siūlomas elgesio būdas sutrikusios psichikos asmenų atžvilgiu buvo juos gydyti psichiatrinėse ligoninėse (17 proc.).

Analizuotose publikacijose vyraujančiais apibūdinimais galima sukurti tokių sutrikusios psichikos asmenų, kaip ligonių, tipažą: jiems pasireiškia ligos simptomai – jie girdi balsus, juos ištinka nerviniai priepuoliai, jie neadekvatūs ir neįgalūs normaliai funkcionuoti, dėl to neatsako už savo veiksmus ir gali būti nepakaltinami. Jų emocijos sutrikusios ir permainingos – jie būna apatiški, pasyvūs ir irzlūs, negalintys rasti sau vietos. Kaip neįgalūs ir ligoniai, jie negali pasirūpinti savimi, yra socialinės rizikos grupėje ir turi bendravimo sunkumų, todėl yra vieniši, jais gali būti pasinaudota.

7. Lietuvos žiniasklaida kuriamais sutrikusios psichikos asmenų vaizdiniais palaiko ir stiprina tokių asmenų stigmatiziją. Publikacijose galima išskirti tokius stigmatizacijos aspektus:

- publikacijose ir nurodomos tiesiogiai, ir suponuojamos sąsajos tarp psichikos sutrikimų ir polinkio nusikalsti;

- ligotumas išskiriamas kaip svarbiausias tariamai ar tikrai nusikaltimą padariusio sutrikusios psichikos asmens apibūdinimas;
- kriminalinio diskurso publikacijose žurnalistai ir teisėtvarkos pareigūnai linksta visiškai identifikuoti asmenis, įtariamus įvykdžius nusikaltimą ir įtariamus esant sutrikusios psichikos. Šitaip ne tik nesilaikoma nekaltumo prezunkcijos, bet ir klijuojama dviguba – nusikaltėlio ir sutrikusios psichikos asmens – etiketė;
- žiniasklaidoje sutrikusios psichikos asmenys įvardijami kaip turintys labai ribotą socialinių vaidmenų spektrą – ligonių ir nusikaltėlių, turinčių šeimos narių.

Toks vaizdavimas prisideda prie šios grupės asmenų stereotipizavimo ir suniveliavimo į vieną kategoriją, kaip gana homogeniškos, parazituojančios, be pozityvaus socialinio identiteto grupės. Žiniasklaidos pateikiami siauradimensiniai sutrikusios psichikos asmenų konstruktai menkai perteikia psichikos sutrikimų kompleksškumo, sunkumo ir rimtumo aspektus.

Ginamas teiginys: dėl nepersonalizuoto santykio su sutrikusios psichikos asmenų grupe ir jos pažinimo dažniausiai tik iš žiniasklaidos priemonių Lietuvos visuomenės nuomonė apie sutrikusios psichikos asmenis yra negatyvi.

Išanalizavus skirtinguose tyrimo etapuose surinktus duomenis galima formuluoti tokias išvadas:

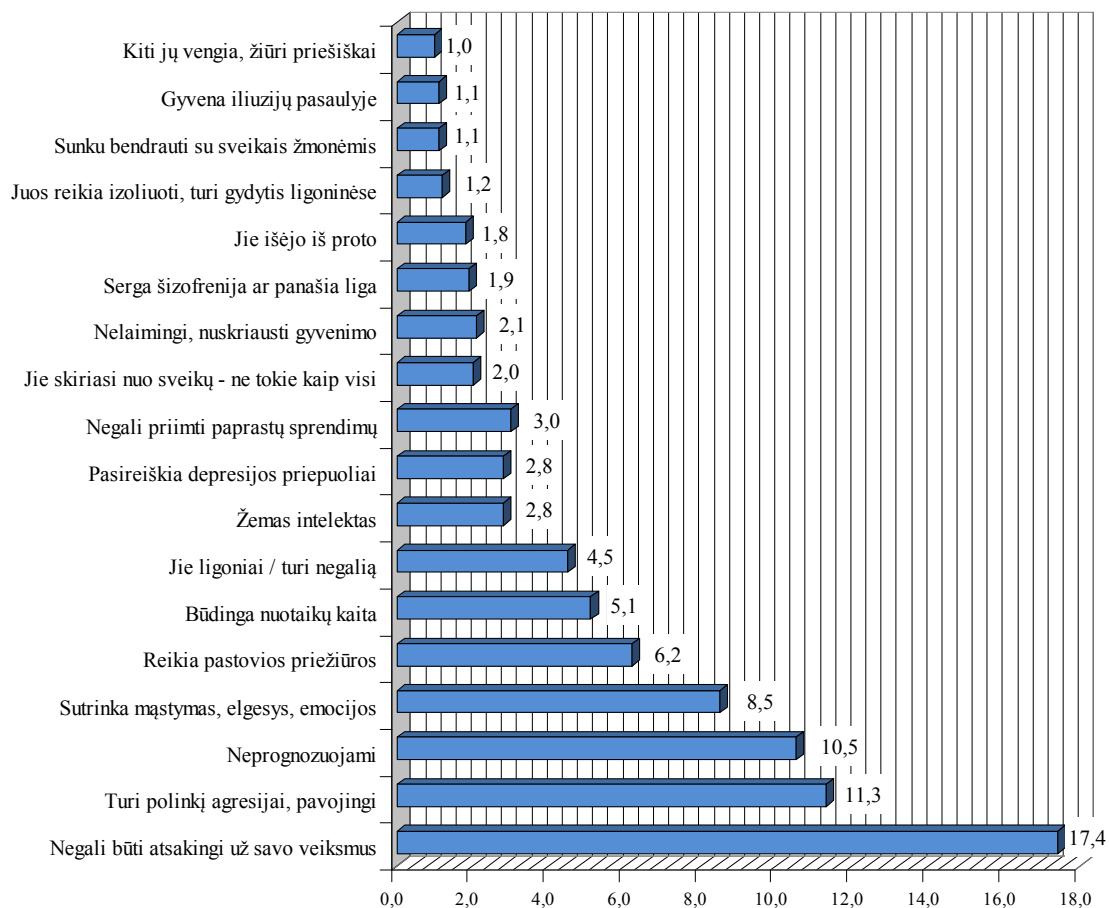
8. Didžiajai Lietuvos visuomenės daliai žiniasklaida yra pagrindinis informacijos šaltinis apie sutrikusios psichikos asmenis, tačiau apie psichikos sutrikimus, jų paplitimą, pobūdį, poveikį asmeniui visuomenės nariai žino mažai. Artimiausioje aplinkoje (tarp draugų ir bendradarbių) su sutrikusios psichikos asmenimis respondentai beveik nesusiduria, taip pat jie ir patys nėra kreipęsi į psichikos sveikatos specialistus. Todėl tiesioginio ir personalizuoto santykio su sutrikusios psichikos asmenimis bei tiesioginio tokių asmenų pažinimo galimybių, didžioji Lietuvos visuomenės dalis neturi.

Tai galima iliustruoti visuomenės nuomonės apklausos duomenimis: 45 proc. respondentų nurodė žiniasklaidą kaip savo pagrindinį informacijos apie sutrikusios psichikos asmenis šaltinį. Tik 3 procentai nurodė, jog psichikos sutrikimus gyvenimo eigoje gali patirti vienas iš keturių asmenų. 7 procentai respondentų turėjo šeimos narių ir/ar draugų, kurie patyrė ar patiria psichikos sutrikimus. Patys ieškoję pagalbos pas psichikos sveikatos specialistus teigė 6 proc. respondentų.

9. Visuomenės disponuojami sutrikusios psichikos asmenų socialiniai konstruktai paremti stereotipais šių žmonių atžvilgiu: sutrikusios psichikos asmenys suvokiami kaip neatsakingi už savo veiksmus, agresyvūs ir pavojingi, nesavarankiški, neprognozuojami bei reikalingi globos ir gydymo. Visuomeninės stigmatizacijos požymis yra tai, jog, dalies visuomenės nuomone, net ir teigiamo pobūdžio informacija apie sutrikusios psichikos asmenų pasiekimus gali daryti neigiamą įtaką įvairioms visuomenės grupėms. Tad vyraujantys stereotipai lemia sutrikusios psichikos asmenų sampratą kaip „kitokių“, „pašalinių“, socialiai tolimų įprastai visuomenei.

10. Visuomenės įvardijami sutrikusios psichikos asmenų apibūdinimai atkartoja žiniasklaidos pateikiamus vaizdinius – kaip agresyvių nusikaltėlių ir reikalingų gydymo bei priežiūros ligonių. Toks šių žmonių suvokimas lemia tiek pastarųjų stigmatizaciją, tiek savi-stigmatizaciją. Silpnai išreikšti pozityvūs vaizdiniai nėra pakankami, kad atsvertų negatyvaus vaizdavimo gausą bei ypatumus ir leistų matyti šiuos asmenis kaip visaverčius visuomenės narius. Dėl tokio žiniasklaidos ir visuomenės požiūrio sutrikusios psichikos asmenys jaučiasi esą visuomenėje vertinami mažiau nei kitos socialiai pažeidžiamos grupės.

Tai galima iliustruoti 1-me paveiksle pristatomais duomenimis, ką visuomenės nuomonės respondentai įvardijo kaip būdingiausias sutrikusios psichikos asmenų savybes.

1 pav. Sutrikusios psichikos asmenims visuomenės nuomone būdingos savybės (proc.)

Ginamas teiginys: sutrikusios psichikos asmenys pastebi ir neigiamai vertina žiniasklaidos poveikį visuomenės nuomonės apie juos formavimui, tačiau dėl stigmatos nėra linkę patys aktyviai ginti savo interesus.

Išanalizavus skirtinguose tyrimo etapuose surinktus duomenis galima formuluoti tokias išvadas:

11. Sutrikusios psichikos asmenys dažnai žiniasklaidoje pastebi informaciją psichikos sutrikimų/sveikatos temomis, tarpusavyje apie ją diskutuoja ir dažniausiai yra įskaudinami žurnalistų požiūrio, perteikiamų nuostatų ir stereotipų. Tokio pobūdžio informacija ir jos pateikimo būdas tampa dar vienu pretekstu šiems asmenims slėpti savo sutrikimą ar vengti bendravimo su „sveikąja“ visuomenės dalimi. Jie taip pat mano, kad tokia informacija daro neigiamą poveikį visuomenės nuomonės apie juos formavimui, tačiau dėl nepasitikėjimo žiniasklaida ir stigmatizacijos baimės savo pačių aktyvaus vaidmens įsileidžiant žiniasklaidą į savo erdvę ir pateikiant alternatyvius dominuojantiems vaizdiniais konstruktus neįžvelgia.

12. Lietuviškos žiniasklaidos publikacijose pastebima daug psichikos sutrikimų etikečių klįjavimo, sutrikusios psichikos asmenų privatumo pažeidimo, nepagrįstos ar nepatikrintos informacijos pateikimo atvejų. Sutrikusios psichikos asmenų įvardyti konkretūs privatumo, nekaltumo prezunkcijos principų pažeidimo atvejai patvirtina tokias publikacijose pastebimas tendencijas. Tiek visuomenės nariai, tiek sutrikusios psichikos asmenys iš žurnalistų tikisi etiškesnio, pagarbesnio, atsakingesnio elgesio rašant psichikos (ne)sveikatos temomis.

13. Analizuotose publikacijose yra nepastebimos dominuojančios Lietuvos psichikos sveikatos priežiūros sistemos institucijos, pavyzdžiui, psichiatrinės ligoninės, psichikos sveikatos centrai, psichoneurologiniai pensionatai ar pan. Jos beveik neminimos publikacijose ir lieka nežinomos bei uždaros visuomenei. Žmogaus teisių ekspertai teigia, kad didelės stacionarios globos ar gydymo institucijos tinkamai neapsaugo pagrindinių žmogaus teisių. Tačiau tai žiniasklaidą domina kur kas mažiau nei lengvai parengiama istorija, kurioje nusikaltimą įvykdė tariamai sutrikusios psichikos asmuo. Tai rodo medicininės psichikos sutrikimų sampratos dominavimą visuomenėje. Šis modelis giliai įsismelkęs ir išsiskinęs visuomenės sampratoje apie psichikos sutrikimus. Alternatyvus diskursas, siūlantis kitokį sampratos modelį, silpnai reiškiasi viešojoje erdvėje, todėl medicininis modelis iš viso nėra interpretuojamas ar kvestionuojamas kaip problemiškas ar netinkamas.

Rekomendacijos

Atlikus Lietuvos laikraščių ir interneto naujienų svetainių publikacijų tyrimą ir nustatius sutrikusios psichikos asmenų negatyvaus ir stigmatizuojančio vaizdavimo jose tendencijas, galima rekomenduoti:

- Tirti žiniasklaidos priemonių atstovų – žurnalistų, redaktorių nuomonę, motyvus ir priežastis rengti nustatytų tendencijų publikacijas apie sutrikusios psichikos asmenis, siekiant atskleisti šio socialinio konstravimo procese svarbaus veikėjo poziciją.
- Atlikti ir kitų Lietuvos žiniasklaidos priemonių – televizijos ir radijo pranešimų turinio analizę, nes šios priemonės visuomenėje yra populiarnesnės nei laikraščiai ir interneto naujienų svetainės.
- Žiniasklaidos priemonėms ir jų atstovams laikytis Žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso reikalavimų ir nuostatų, nes jo nesilaikymas nėra tik etikos aspektas. Visuomenė pastebi ir neigiamai vertina žiniasklaidos tendencijas pažeisti etikos normas, tikėtina, kad tai atsiliepia pasitikėjimui žiniasklaidos priemonėmis bei jų auditorijos dydžiui.

Atlikus Lietuvos visuomenės nuomonės tyrimą apie žiniasklaidos daromą poveikį sutrikusios psichikos asmenų supratimui, galima rekomenduoti:

- Tirti ir artimiausios sutrikusios psichikos asmenų aplinkos atstovų turimą patirtį ir nuomonę šiuo klausimu – šeimos narių bei šiems asmenims paslaugas teikiančių socialinių darbuotojų, slaugytojų, gydančių gydytojų. Tai leistų sudaryti išsamesnį supratimą apie žiniasklaidos daromo poveikio visuomeninei psichikos sutrikimų sampratą ir sutrikusios psichikos asmenų įtraukties galimybes.

- Žiniasklaidos pranešimuose pasigesta šviečiamosios, moksliniais faktais pagrįstos informacijos apie psichikos sutrikimus patiriančius asmenis ir psichikos sveikatą. Statistinių duomenų, atliktų tyrimų pateikimas padėtų visuomenę šviesti apie psichikos sveikatos problemų paplitimą, jų poveikį, paneigti mitus apie sutrikusios psichikos asmenų polinkį nusikalsti, prisidėtų prie atskirties mažinimo, atskirų visuomenės grupių konsolidavimo, geresnio tarpusavio supratimo. Valstybinės institucijos, atsakingos už sutrikusios psichikos asmenų įtraukties į visuomenę sąlygų sukūrimą ir įtraukties skatinimą, turėtų finansuoti, kurti ir vykdyti priemones, nukreiptas į visuomenės nuostatų ir negatyvių sampratų keitimą. Taisant ir koreguojant tik pačius sutrikusios psichikos asmenis, įtrauktis nėra įmanoma.

Atlikus sutrikusios psichikos asmenų nuomonės analizę apie žiniasklaidos poveikį jų kasdieniam gyvenimui visuomenėje, galima rekomenduoti:

- Organizacijoms, atstovaujančioms sutrikusios psichikos asmenims, ginančioms jų teises ir interesus, taip pat ir socialiniams darbuotojams inicijuoti žiniasklaidos monitoringo priemones ir atkreipti pačių žiniasklaidos priemonių, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos ir visos visuomenės dėmesį į šių asmenų teisių pažeidimus žiniasklaidoje bei reikalauti juos taisyti, nes vieni patys sutrikusios psichikos asmenys dėl stigmatos to daryti negali. Taip pat reikalinga žiniasklaidai pateikti alternatyvią joje dominuojančiai informaciją, konstruktus ir nuomones bei skatinti kuo platesnę tokių alternatyvių konstruktų sklaidą ir vyraujančio medicininio sutrikusios psichikos asmenų modelio kvestionavimą bei keitimą.

REFERENCES

1. Berger, L. Peter, Luckmann, Thomas. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius, Pradai.
2. Corrigan, Patrick W., Penn, David L. (1999). *Lessons From Social Psychology on Discrediting Psychiatric Stigma // American Psychologist*. Vol. 54 (9).
3. Glaser, Barney G. (1978). *Theoretical Sensitivity*. University of California, San Francisco.
4. Human Rights Monitoring Institute, Global Initiative on Psychiatry, Viltis: Lithuanian Welfare Society for Persons with Mental Disability, Vilnius Center for Psychosocial Rehabilitation. (2005). *Human Rights Monitoring in Residential Institutions for Mentally Disabled and Psychiatric Hospitals Monitoring Report*. Vilnius, Eugrimas.
5. Human Rights Monitoring Institute. (2010). *Survey of Lithuania's population*. Can be found at:
http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20DOKAI/Vilmorus_Apklausos_Rezultatai_20101210.pdf
6. McDaid, David. (2008). *Countering Stigmatization and Discrimination of People with Mental Health Problems in Europe*. European Commission, Directorate General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities.
7. Philo, Greg (editor). (1996). *Media and Mental Distress*. Longman.
8. Potter, W. James, Riddle, Karyn. (2007). *A Content Analysis of the Media Effects Literature // Journalism & Mass Communication Quarterly*. Vol. 84, No. 1.
9. Wahl, Otto F. (1995). *Media Madness. Public Images of Mental Illness*. Rutgers University Press.
10. Wahl, Otto F. (2003). *News Media Portrayal of Mental Illness. Implications for Public Policy // American Behavioral Scientist*, Vol. 46, No. 12.

Publications:

J. Mataitytė-Diržienė, E. Šumskienė. Socialinių kampanijų veiksmingumas įveikiant stigmą. Sutrikusios psichikos asmenų įdarbinimo atvejais. Tiltai, Nr. 3, 2009. ISSN 1392-3137 p. 31-52.

J. Mataitytė-Diržienė. Sutrikusios psichikos asmenų įvaizdis Lietuvos dienraščiuose ir interneto naujienų svetainėse. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika. Nr. 5, 2009. ISSN 1648-2425 p. 92-102.

Presentations in the conferences:

J. Mataitytė-Diržienė, E. Šumskienė. "Anti-stigma campaigns as a means of promoting employment of users of mental health services." *Stigma and discrimination: evidence for action*. International conference, London 2009 and *Different Legacies and common challenges?* International conference, Dubrovnik 2009.

J. Mataitytė-Diržienė, Karin Ljuslinder and Lisbeth Morlandstø "Mental Illness in National Newspapers – a Comparative Study in Lithuania, Norway and Sweden". *The 19th Nordic Conference for Media and Communication Research*. International conference, Karlstad, 2009.

J. Mataitytė. "Neįgaliųjų verslo plėtros bendrija – naujos galimybės neįgaliųjų verslui." *Neįgaliųjų verslas: ekonominiai ir socialiniai aspektai*. International conference, Vilnius 2005.

Information about the author**Education:**

1995-2000 Bachelor's in Social Work, Vilnius University, Lithuania;

2000-2002 Master's in Social Work, Vilnius University, Lithuania;

2005-2011 Doctoral studies in Sociology, Vilnius University, Lithuania.

Research interests:

Inclusion of people with mental disorders, psychosocial rehabilitation, self-help, social enterprises of disabled, Grounded theory methodology.